

13. *Соболев С. Основные черты кибернетики / С.Соболев, А.Китов, А.Ляпунова // Вопросы философии. – 1963. – №4.*
14. *Ушинский К.Д. Твори в 6-ти т. Т.4. / К.Д.Ушинский. – К.: Рад. школа, 1952. – 518 с.*
15. *Формирование профессиональной культуры учителя. Учеб. посб. / Под ред. В.А.Сластенина. М.: Прометей. – 1993 – 178 с.*
16. *Шерхен Г. Учебник дирижирования // Дирижерское исполнительство / Г.Шерхен. – М. : 1976. – 159 с.*

УДК 378.011.3–051:78

О. П. Щолокова

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ОСВІЧЕНІСТЬ ЯК ОСНОВА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

В статье раскрывается проблема образованности в области художественно-педагогического обучения, определены основные методологические подходы, способствующие повышению общекультурной компетентности и профессиональной ответственности будущих учителей художественных дисциплин.

Ключевые слова: *культурологическая образованность, общекультурная компетентность, музыкально-педагогическая деятельность.*

In the article the problem of education in the field of artistic and pedagogical training, the basic methodological approaches that improve the overall cultural competence and professional liability of the future teachers of art disciplines.

Keywords: *cultural studies education, general cultural competence, musical and educational activities.*

Система вищої освіти в Україні значною мірою віддзеркалює суперечливий характер нашої епохи. Комунікативні, технологічні, соціальні, моральні та інші зміни, що відбуваються на її теренах, а також пов'язаний з ними динамізм і розмаїття інформації вимагають підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, оперативного та інтенсивного засвоєння фахівцями нових видів діяльності. Відповідно й вища педагогічна освіта в галузі мистецтва повинна спрямовуватись на створення умов для забезпечення професійного зростання майбутніх фахівців, розвитку їх здатності самостійно вирішувати життєві й професійні проблеми. Стало очевидним, що вузькопрофесійна підготовка фахівців вже не відповідає вимогам часу, важливим компонентом їх професійного зростання стає широка освіченість, що й спонукає шукати нові можливості для удосконалення навчального процесу.

Сучасні вчені (Б Гершунський, О. Газман, Г. Дмитриев) дотримуються думки, що освіченість – це якість, яка є індивідуально-особистісним результатом освіти і полягає в умінні особистості бачити багатовекторність причинно-наслідкових зв'язків, розв'язувати завдання, розкривати питання і вирішувати проблеми у різноманітних видах діяльності. Так, Б. Гершунський називає освіченість грамотністю, доведеною до суспільного та особистісно необхідного рівня [1, 22]. Вчений підкреслює етапність переходу грамотності в освіченість. На його думку, освіченість передбачає вибірковість у поглибленні будь-яких складових грамотності, що й виводить особистість на рівень професійної освіченості. Отже, зростання людини як особистості асоціюється, перш за все, з отриманням освіти як процесом набуття різнобічних знань. Сьогодні освіта набуває значення «культурного капіталу» (Н. Schelsky) завдяки тому, що особистість має можливість здобувати широкі й різноманітні знання й регулювати свою життєдіяльність у різних напрямках.

Оскільки робота вчителя мистецьких дисциплін спрямована на формування у школярів естетичних почуттів і смаків засобами мистецтва, то цілком логічно припустити, що освіченість фокусується у сфері мистецтва і спрямовується на розвиток відповідного

світогляду, вміння аналізувати і порівнювати мистецькі явища. В результаті такого занурення у майбутніх вчителів формуються глибокі й різнобічні мистецькі знання, а також розвиваються універсальні духовні цінності та почуття, які можна визначити поняттям «мистецька освіченість».

Зазначимо, що це поняття поки що не знайшло висвітлення у науковій літературі. Вимагає уточнення його зміст і можливості застосування у науковому обігу. На наш погляд, категорію «мистецька освіченість» можна розглядати по-різному. Так, у вузькому професійному плані це поняття можна трактувати як уміння читати наукові або музичні тексти і записувати власні думки. Часто у поняття освіченості музикознавці включають знання особливостей основних жанрів, визначення типів фактури, формоутворюючих елементів, тобто всього того, що служить своєрідним «будівельним матеріалом» художнього розвитку особистості музиканта, Саме в такому плані воно зустрічається у працях Л. Мазеля, А. Сохора, М. Ройтенштейна, В. Цуккермана та інших музикознавців.

Разом з тим в галузі мистецько-педагогічної освіти до майбутніх фахівців висуваються більш широкі вимоги. Їм, крім здобутих знань, необхідно володіти художнім мисленням, проявляти творчу активність та ініціативність, а також здатність координувати свої дії з урахуванням певних педагогічних умов. Орієнтуючись на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку, у фаховій мистецькій освіті можна виділити такі завдання:

- стимулювання емоційного розвитку і художнього мислення, активізація творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньої діяльності;
- створення умов для широкої базової освіти, що дає змогу доволі швидко переключатися на суміжні галузі професійної діяльності;
- оволодіння системою поглядів, згідно яких фахові знання спрямовуються на формування моральності, особистісної культури, ціннісної свідомості.

Зрозуміло, що вирішення цих завдань потребує не просто удосконалення змісту і організації навчального процесу у вищій школі, а й впровадження новацій, які б об'єктивно відповідали новим вимогам.

Теоретичне осмислення закономірного характеру взаємозв'язку мистецької освіченості і культури, їх ізоморфної тотожності, а також врахування реалій сьогодення стосовно збільшення сфер діяльності педагога-музиканта, дозволяє наголошувати на продуктивності культурологічного і аксіологічного підходів у його фаховій підготовці.

Така позиція здається найбільш перспективною, оскільки випускники інститутів мистецтв знаходять застосування своїх знань та умінь не тільки як вчителі музики, а й у багатьох інших сферах мистецько-педагогічної діяльності. Їх варіанти зараз стають усе різноманітнішими, але, безумовно, найбільш затребуваною і органічною точкою використання сил вчителів можна вважати викладання курсу світової художньої культури, який набув статусу обов'язкової навчальної дисципліни у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. Поступово цей курс завойовує педагогічний простір України і стає природним доповненням предметів «Музика» і «Образотворче мистецтво».

Характерною особливістю цього курсу і його головною метою є формування у школярів особистісних моральних настанов засобами різних видів мистецтва, розвиток творчих здібностей і комунікативних якостей. Понад двадцятилітній досвід викладання такого курсу показав, що він здатний збагатити духовний світ школярів, виховати естетичні почуття і естетичний смак, стверджувати красу людських відносин у повсякденному житті, розвивати творчі здібності, уяву, інтуїцію. Усі ці традиційні для педагогіки мистецтва ідеї інтегровані в його змісті, а предметом навчання стає осмислення художньої культури як суспільного явища.

Широке впровадження даного курсу визначило пошук нових форм і методів підготовки майбутніх вчителів музики, здатних засвоїти культурологічний зміст нового предмета, спираючись при цьому на свій професійний музичний досвід. З урахуванням його ідей у вітчизняній педагогіці мистецтва став розвиватися культурологічний підхід, запозичений з широкої сфери гуманітарного знання – культурології. У даному випадку

культурологія стала розглядатися як світоглядна міждисциплінарна галузь, в якій різні факти і явища мистецтва та культурної діяльності виявляються у їх взаємозв'язках і взаємозалежностях.

Культурологічний підхід засновується на позиції, згідно якої культура розглядається як цілісність, що розвивається і функціонує за особливими законами. Науковий апарат культурології набуває статусу «метанауки», що дозволяє осмислити культуру у світлі історичного буття людини та її творчої діяльності. При цьому поняття «художня культура», яке застосовується в педагогічному аспекті, містить два основних значення (знання про мистецтво у всіх його різновидах і художньо-педагогічну інтерпретацію мистецьких творів). Відповідно художню культуру можна інтерпретувати не тільки як джерело змісту освіти, а і як можливість її проектування в мистецькій освіті і наукових дослідженнях. Крім того зазначимо, що завдяки культурологічному підходу в освітньому процесі зберігаються культурно-історичні та етно-соціальні цінності, а також формуються особистісні компетенції, які містять інтелектуальну, емоційну і моральну складові.

Таким чином, культурологічний підхід став універсальним засобом поєднання музикознавства з мистецтвознавством, психологією, філософією, теологією, лінгвістикою, семіотикою та іншими науками. Найяскравіше цей зв'язок проявився у дослідженнях, присвячених взаємодії музики з іншими видами мистецтва, впливу їх засобів художньої виразності на образний світ музики. На цих засадах він широко використовується у фундаментальних працях М. Арановського, В. Конен, В. Медушевського, Є. Назайкінського, О. Соколова, В. Холопової та інших теоретиків музичного мистецтва.

Тож розробляючи концепцію культурологічного підходу в педагогіці мистецтва, важливо, перш за все, враховувати аналітичні напрямки, що склалися в науці (М. Бахтін, М. Каган, В. Біблер) для інтерпретації феномена художньої культури, а саме:

- духовно-змістовий аналіз художньої культури, коли вона розглядається з позицій аксіологічної, духовно-моральної сутності;
 - морфологічний аналіз художньої культури, який дозволяє виявити сутність і особливості основних видів мистецтва;
 - функціональний аналіз, який застосовується для опису основних видів художньої діяльності зі створення, збереження, сприйняття, оцінки видів мистецтва;
 - аналіз художньої культури особистості, за яким категорія «особистість» є об'єднуючим началом для інших показників художньої культури з педагогічної точки зору.
- При цьому проблеми формування художньої культури особистості розкриваються з позицій духовно-змістової, моральної спрямованості освіти та виховання.

Таке глибоке впровадження у фахове навчання студентів культурологічних знань дозволяє розвинути їх художнє мислення, сформувати відповідні художні уявлення і погляди, а також певну шкалу естетичних цінностей, що в кінцевому результаті сприяє зростанню загальнокультурної компетентності і професійної відповідальності за якість власної музично-педагогічної діяльності.

Якщо культурологічний підхід розглядається у якості методології мистецької освіти, то у змісті професійної підготовки студентів його можна застосовувати на декількох рівнях, наприклад:

- на рівні загальнотеоретичного знання про феномен культури, її розвитку в історичному вимірі, типологічних особливостей різних національних культур (зокрема виявлення особливостей культур Заходу і Сходу);
- на рівні міжпредметного фахового знання, що дозволяє досягнути особливості одного виду мистецтва в його взаємодії з іншими видами (наприклад, при обґрунтуванні періодизації історії музики, визначенні її стилевих закономірностей);
- на рівні внутрішнього фахового знання, яке дозволяє в межах спеціалізованих вивчення навчальних дисциплін аналізувати культурологічні проблеми (наприклад, аналізувати музичні твори, виявляти засоби виразності, що характеризують творчий метод композитора).

Виділені рівні можна розглядати як організаційно-методичну модель, яка розширює межі мистецько-педагогічної освіти і активно впливає на майбутню професійну мобільність.

У сучасних дослідженнях також обґрунтовується емоційно-ціннісний компонент змісту освіти. Дослідники виділяють ціннісні орієнтації як центральну ланку фахових компетенцій, тому що саме вони визначають потребу в оволодінні педагогічною майстерністю. Науковці визнають, що від рівня розвитку ціннісної свідомості студентів залежать усі інші компоненти їх педагогічної діяльності, формується мотивація до набуття особистісної художньої культури. Цілком слушними можна вважати думки тих дослідників, які вважають, що ціннісні орієнтації виконують прогностичну і проектну функцію і тим самим допомагають вибудувати модель майбутньої педагогічної діяльності як орієнтира для саморозвитку і самовдосконалення, а усвідомлення вчительського фаху як цінного для себе забезпечує моральну сталість і психологічну готовність до виконання професійних функцій.

Аксіологічний підхід у фаховій мистецькій освіті своєрідними засобами акцентує увагу на національному і загальнолюдському досвіді емоційно-ціннісного ставлення до світу. З цього приводу доречно пригадати думку Б. Неменського, який постійно у своїх працях наголошує: «Мистецтво олюднює не повчанням, воно не дає рецепта правильної поведінки, проте відкриває шлях для засвоєння людського досвіду захоплення і зневаження, любові і ненависті – для пошуків сьогоднішніх «суто-особистісних» критеріїв морального і позаморального» [3, с.24].

Підкреслимо також, що сформованість у вчителя мистецьких дисциплін системи цінностей дозволяє адекватно оцінювати явища в сучасному мистецтві, визначати його емоційно-психологічні стани, вибірково ставитись до існуючих соціокультурних процесів.

У такому контексті курси «Історія світової художньої культури» і «Методика викладання художньої культури» не тільки створюють умови для формування культурологічних знань і мистецького тезаурусу студентів, але й стають ціннісними альтернативами, які допомагають усвідомлювати смисли культури для їх трансляції у художньо-педагогічній діяльності.

Оскільки основним засобом передачі цінностей є стимулювання адекватних емоційних переживань у ситуаціях їх внутрішнього сприйняття, то реалізація аксіологічного підходу передбачає використання технологій навчання, які апелюють не стільки до раціонального мислення, скільки до посилення емоційного переживання ідей, думок, станів, закладених у творах мистецтва; вони також створюють умови для рефлексії внутрішніх станів студентів (визначення моральних колізій, проблемних ситуацій).

Звичайно, загальнолюдські і національні цінності, втілені у творах мистецтва, не можна нав'язувати у вигляді правил і аксіом. Їх засвоєння стає органічним за умови створення емоційного напруження думки, залучення до діалогу поглядів, проживання певної духовної ситуації як такої, що має відношення до особистісного світу студента. Звідси випливає, що аксіологічний підхід у фаховій мистецькій освіті дозволяє транслювати цілісну систему суспільно значущих загальнолюдських і національних цінностей, розвинути емоційну палітру переживань студентів, регулювати їх афективний розвиток, реалізовувати і спрямовувати емоційну підтримку творчої активності у педагогічній діяльності.

Таким чином, культурологічна освіченість вчителя мистецьких дисциплін виходить з концепції цілісності художнього знання будь-якої художньої діяльності на засадах культурологічного і аксіологічного підходів.

Література

- 1. Гершунский Б.Г. Философия образования для XXI века. - .: Совершенство, 1998. - 608 с.*
- 2. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О.С. Газман // Новые ценности образования. Вып. 6. - М., 1996. С. 10-37.*
- 3. Неменский Б.М. Дидактика глазами художника // Педагогика. - 1998. - №3. - С.19-25*